

А. М. Дідик, Ю. С. Погорелов*
Національний університет “Львівська політехніка”,
Рахункова палата*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

<https://doi.org>

© Дідик А. М., Погорелов Ю. С., 2023

Оцінено розмір збитків для української економіки за 2022 р. внаслідок військових дій. Здійснено аналіз міжнародного досвіду післявоєнного розвитку економік країн, постраждалих від воєнних дій, зокрема Німеччини, Італії, Південної Кореї, Японії. Виділено драйвери та заходи післявоєнного економічного розвитку для окремих країн, постраждалих від воєнних дій. Узагальнено чинники успіху післявоєнного розвитку економік, постраждалих від воєнних дій, та на підставі такого узагальнення запропоновано чинники успіху для післявоєнного розвитку української економіки.

Ключові слова: втрати; післявоєнний розвиток економіки; план Маршалла; план Моргентау; аналіз; драйвер; чинник.

Постановка проблеми

Майже одразу із початком воєнних дій на території України у 2022 р. одним з актуальних питань стало розроблення підходів до післявоєнного відновлення української економіки. Зрозуміло, що крім суто воєнного, політичного, гуманітарного, соціального вимірів війни, існує й економічний вимір, пов'язаний з відбудовою зруйнованих будівель та споруд, відновленням економіки, структурними змінами у національній економіці, відбудовою зруйнованих виробництв тощо.

Масштаби суто економічних (крім екологічних, людських, гуманітарних, культурних) втрат України від початку війни 2022 р. жахливі:

- за оцінками Робочої групи з аудиту збитків Національної ради з відновлення України від наслідків війни (фахівці Київської школи економіки, Міністерства розвитку громад і територій, Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій) [8], тільки на початок червня 2022 р. загальні економічні втрати України становили 500–600 млрд доларів США. Зрозуміло, що за 2022 р. загалом ця сума тільки збільшилася;

- за оцінками міністра фінансів України С. Марченка, у IV кварталі 2022 р. втрати економіки України від війни накопичувальним підсумком з початку року становили 33–35 %. Тільки втрати ВВП у 2022 р., за оцінками, близько трильйона гривень [4];

- за попередніми оцінками Міністерства економіки України [1], падіння ВВП тільки за підсумками 2022 р. перевищило 30 % (хоча й менше, ніж очікувалося);

- тільки на початок травня 2022 р., за оцінками НБУ, втрати фізичного капіталу від руйнувань підприємств, житла та інфраструктури досягли 100 млрд доларів США, або близько 50 % ВВП 2021 р. [14].

Оскільки бойові дії на території України тривають, зрозуміло, що втрати української економіки (і, знову ж, тільки економічні, крім людських, екологічних, гуманітарних тощо) сягають вже сотень мільярдів доларів США, а зменшення ВВП України вимірюється десятками відсотків. Економічні наслідки війни для України цілком зіставні з відповідними економічними наслідками для окремих країн світу після закінчення війн, у яких брали участь ці країни. І тому аналіз досвіду післявоєнної відбудови та економічного розвитку таких країн, виділення “чинників успіху” становить значний інтерес для української економіки та української державності.

Актуальність дослідження

Необхідність дослідження зумовлена потребою у розробленні засад післявоєнного розвитку економіки України, для чого корисними є аналіз, узагальнення та імплементація вдалого міжнародного досвіду аналогічного післявоєнного розвитку.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає у формуванні загальних засад післявоєнного розвитку національної економіки України на основі узагальнення міжнародного досвіду. Завдання статті полягають у дослідженні та узагальненні успішного міжнародного досвіду післявоєнного економічного розвитку, виявленні успішних підходів до післявоєнного економічного розвитку з метою їхнього використання в Україні.

Аналіз джерел та публікацій

Історичний ретроспективний аналіз та переосмислення подій ХХ ст. дали змогу оцінити втілення, зміст та результати планів післявоєнного відновлення – успішних і не дуже успішних – у різних країнах. Така інформація є відкритою, а досвід післявоєнного економічного відновлення Німеччини, Італії, Японії, Південної Кореї детально описаний, наприклад у [3, 7, 12, 17–26, 28–32 та ін.]. Водночас праці аналітичного спрямування, які б одночасно не тільки описували досвід різних країн у післявоєнному відновленні, але й містили б узагальнені висновки та пропозиції, корисні для України, не надто поширені. Певним винятком можуть слугувати роботи С. В. Іванова [9], Д. Пілата [29] та Д. Еллвуда [22], у кожній з яких здійснено авторську спробу сформулювати та узагальнити поле чинників, важливих для післявоєнного відновлення економіки.

Можна дійти справедливого висновку, що післявоєнний розвиток економіки у окремих країнах (Італія, Німеччина, Японія, Південна Корея тощо) вже описано. Але для України становить інтерес не стільки успішний досвід окремих країн, скільки узагальнення, квінтесенція такого досвіду, спільні успішні риси кейсів післявоєнного відновлення економіки з метою розроблення власного українського “плану Маршалла 2.0” ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження

Існує та доволі поширена думка, що для підтримки майбутнього української економіки не треба чекати завершення воєнних дій та відновлення територіальної цілісності України – відповідні кроки та окремі проєкти щодо відбудови та відновлення української економіки слід здійснювати вже тепер. Ми погоджуємося із В. Галасюком у тому, що “Комусь може здатися, що обговорення післявоєнного відновлення України поки не на часі... насправді, не можна ані зволікати, ані тлумачити відбудову вузько – лише як відновлення зруйнованої інфраструктури...ми маємо працювати над планом відновлення України вже зараз та пропонувати свої напрацювання західним партнерам. Надважливо, щоб саме Україна була автором стратегії відбудови і розвитку, а не отримала готові рішення ззовні” [3]. Отже, немає сенсу чекати завершення воєнних дій для початку процесів післявоєнного розвитку української економіки та організації його інвестиційно-фінансової підтримки.

XX ст. продемонструвало певну кількість вдалих та не дуже вдалих прикладів відновлення та розвитку економічних систем країн, які зазнали значних матеріальних та фінансових втрат та збитків після певних військових дій. Тому дослідження такого світового досвіду корисне для розвитку української економіки з позиції максимального врахування вдалих прикладів та відмови від повторення не дуже вдалих або відверто помилкових дій та заходів. Військові конфлікти у XX ст. були непоодинокими, й після кожного з таких конфліктів постраждали сторони займалися, зокрема, питаннями розвитку економіки. І тому історія XX ст. знає вдалі приклади післявоєнного розвитку національної економіки: план Маршалла (План відновлення Європи), Перший п'ятирічний план уряду Південної Кореї, повоєнне відновлення Німеччини (як, з одного боку, частина плану Маршалла, а, з іншого боку, самостійний комплекс заходів), відновлення Італії та Японії.

Немає єдиної для всіх країн “траєкторії” повоєнної побудови або розвитку економіки, хоча за результатами аналізу вдалих історичних прикладів можна вивести загальні ознаки, що їх об'єднують. Кожна країна для повоєнного розвитку економіки мала свій культурно-історико-економічний ландшафт, який однозначно впливав на перебіг економічних процесів. Найвідоміші кейси вдалого післявоєнного розвитку економік країн, постраждалих від воєнних дій, подано у табл. 1.

Таблиця 1

Досвід післявоєнного економічного розвитку країн, постраждалих від воєнних дій

Країна	Роки втілення	Стислий зміст
Західна Європа (План Маршалла)	1948–1952	Економічне відновлення та розвиток країн Західної Європи після Другої світової війни
Німеччина (План Моргантау)	1945–1946	Економічне відновлення Німеччини після Другої світової війни з акцентом на розвиток аграрної економіки та унеможливленням економічної підтримки повторної агресії
Південна Корея	1945–1980	Побудова нової корейської економіки після закінчення війни
Західна Німеччина (Федеративна Республіка Німеччина)	1948–1960	Економічне відновлення та розвиток Німеччини після Другої світової війни
Італія	1953–1973	Економічне відновлення Італії після Другої світової війни
Японія	1948–1962	Економічне відновлення Японії після Другої світової війни

Джерело: авторська розробка на основі [3, 7, 10, 12, 17, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 31, 32].

Представлений у табл. 1 досвід післявоєнного економічного відновлення та розвитку країн, постраждалих від воєнних дій, заслуговує на більш докладний опис.

План Маршалла, який полягав у розвитку європейської економіки після Другої світової війни, є одним із найвідоміших планів повоєнного відновлення зруйнованої економіки. Первинно план мав назву “European Recovery Program” (“Програма відновлення Європи”), але у історію увійшов під іменем свого натхненника – начальника штабу армії США Джорджа Маршалла, який на початку 1947 р. став Державним секретарем США [12].

План Маршалла охоплював не тільки безпосередньо Німеччину, він був спрямований на відновлення індустріальної економіки Європи загалом, зокрема промисловості Німеччини, за рахунок відродження структури економіки 17 країн Західної Європи та коопераційних зв'язків між ними [15]. План Маршалла мав чіткий кількісний вимір: за три роки, з 3 квітня 1948 року до 30 червня 1951 року, на його реалізацію США витратили понад \$ 17 млрд. З урахуванням паритету купівельної спроможності та інфляції у США у XX ст. сьогодні ця сума виглядала десь у 36 разів більшою [12],

тому можна стверджувати, що виражений у сьогоднішніх цінах план Маршалла передбачав інвестиції у розмірі понад 600 млрд доларів США. План Маршалла передбачав не тільки надання грошової підтримки для відбудови Європи. Як зазначає Д. Рибаків [12], інструментами Плану Маршалла стали стимули розвитку вільного ринку та системна денацифікація сфер освіти та культури у Німеччині, західна частина якої перебувала в зоні контролю США та Великої Британії.

Вже у 1949 р. – через чотири роки після закінчення війни, коли пів Європи ще було зруйновано – промислове виробництво у Європі перевершило обсяги 1938 р. [6]. Окремі країни Європи через лічені роки після початку втілення плану Маршалла, зокрема у 1952 р., продемонстрували вагомі відчутні результати у вигляді приросту ВВП (до рівня 1947 р.): Франція – +42,7 %, Італія – +41,7 %, Федеративна Республіка Німеччина (частина Німеччини 1945 р.) – + 95,5 %, Австрія – +82,0 %, Туреччина – +49,0 % [9]. Крім того, очевидними результатами плану Маршалла стали підвищення рівня життя та посилення політичної стабільності у країнах Європи. Є думка, що саме вдалі результати плану Маршалла стали основою для подальшої європейської інтеграції та формування нової ментальності, наслідками чого стали об'єднання країн Європи у вигляді Європейського Союзу та створення НАТО як впливової політико-військової структури [5, 10, 12]. За оцінками [11], “План Маршалла” виявився одним із найуспішніших економічних проєктів у історії: за стислий час була відновлена економіка й істотно підвищена конкурентоспроможність європейського експорту, країни Європи змогли виплатити зовнішні борги, з політичного погляду було послаблено вплив СРСР та створено підґрунтя для подальшої Європейської інтеграції.

План Моргентау менш відомий, ніж план Маршалла. План Моргентау був “попередником” плану Маршалла, але мав дві принципові відмінності: по-перше, він був зосереджений на відновленні економічної активності суто на території Німеччини і не зачіпав інвестиційну та організаційну підтримку економік інших країн, які постраждали від війни; по-друге, план Моргентау передбачав трансформацію Німеччини до країни із аграрною економікою та її демілітаризацію [20]. Мета плану Моргентау була не тільки економічною та соціальною. План мав й іншу назву, зокрема “Програма із попередження розв’язання Німеччиною III Світової війни”, тобто фактично мав за мету, з одного боку, післявоєнне відновлення Німеччини, але, з іншого боку, передбачав певне економічне стримування Німеччини, щоб унеможливити її повторну агресію проти інших країн. Таке стримування, крім іншого, передбачало розділення території Німеччини, деіндустріалізацію, зокрема обмеження хімічної промисловості та металургії, зовнішньої торгівлі [6].

Протягом 1945–1946 р. план Моргентау частково був впроваджений на території Німеччини, але результати навряд чи можна назвати успішними: зниження платоспроможного попиту, висока інфляція, високий рівень безробіття. І тому був розроблений та впроваджений план Маршалла, який охоплював Європу загалом, був спрямований на індустріалізацію, орієнтований на створення сталого внутрішнього попиту тощо [20].

Для України може становити інтерес план відновлення Південної Кореї після війни, зокрема перший п’ятирічний план форсованої індустріалізації. В Україні такий досвід значно менш відомий, ніж план Маршалла, хоча саме цей план для України може бути кориснішим. Загальновідомо, що для післявоєнної Європи реалізація плану Маршалла дала вагомі позитивні результати, але, по-перше, до війни економіка більшості країн Європи вже була індустріальною, по-друге, у Європі ще до війни склалися політичні, соціальні та державні інститути, які *знали пошкоджень* під час війни, але *не були зруйновані* (курсив авторський). Отже, план Маршалла був орієнтований значною мірою саме на *відновлення* економіки та її подальший розвиток (курсив авторський).

Щодо післявоєнної Південної Кореї ситуація була кардинально іншою. “Після закінчення Корейської війни Південна Корея була суцільною руїною: більше мільйона вбитих, зруйновано більше половини промисловості та інфраструктури, більше половини бюджету країни становила іноземна допомога, без якої країна взагалі не могла прожити. Економіка перебувала в стагнації...” [10]. Річний

ВВП на душу населення у Південній Кореї у 1961 р. становив лише \$80 доларів – менше, ніж у багатьох країнах Африки. Значної частини промислової інфраструктури, наприклад мереж електроенергії, просто не було [7]. І у ситуації із Південною Кореєю потреба була не у *післявоєнному відновленні*, а саме у *розвитку нової післявоєнної економіки* (курсив авторський).

Інституційною основою корейського “економічного дива” стали здійснена земельна реформа, запровадження масової освіти та поєднання цільового розвитку великого бізнесу із жорсткими адміністративними методами. І, звичайно, таке диво було неможливе без надпотужної фінансової підтримки з боку США: за 1945–1976 рр. Південна Корея отримала понад \$12,6 млрд економічної допомоги [7].

Результат був отриманий не одразу: за 1945–1960 р. було допущено немало помилок, зокрема слабка експортна орієнтація й помилкові сподівання на внутрішній ринок, спирання на зовнішню фінансову допомогу – на певний момент часу фінансова допомога США становила майже 80 % усіх надходжень до бюджету країни і забезпечувала формування вагомої частини всього ВВП Південної Кореї – невиважена валютна політика, різкий розрив експортно-імпортного балансу. І тільки з 1961 р. – через 16 років після початку економічних заходів – починається друга частина післявоєнної відбудови, результати якої значно вищі. Основою здійснюваних заходів були стимулювання експорту, спрощення залучення інвестицій, зважена фіскальна політика і, звичайно, індустріалізація.

Основою дій уряду Південної Кореї стала індустріалізація з плановими показниками зростання до 7 % ВВП за рік. Такий показник виявлявся надто великим, й тому в плані його було зменшено до 5,4 %, але фактичні темпи зростання південнокорейського ВВП перевищували навіть 7 % [10]. Попри первинні рекомендації орієнтувати південнокорейську економіку на аграрний сектор, все ж був зроблений правильний вибір на користь післявоєнної індустріалізації, зокрема активного розвитку чорної металургії. Певна унікальність такого вектора полягає у тому, що Південна Корея (на відміну, до речі, від України сьогодні) не мала ані ресурсів для розвитку чорної металургії, ані достатньої кількості кваліфікованих фахівців.

Японська Nippon Steel протягом 1968–1972 рр. побудувала перший у Південній Кореї металургійний комбінат (компанія Pohang Iron & Steel Company). Вже у 1973 р. металургійний комбінат виробив близько 1 млн тонн сталі. Наприкінці 70-х років обсяг щорічного виробництва становив близько 8,5 млн тонн сталі, у 1992 р. після будівництва другого металургійного комбінату у Кван’яні щорічний обсяг виробництва сталі – близько 21 млн тонн, що зробило POSCO другим виробником сталі у світі за обсягом виробництва. За 20 років завдяки успішним планам післявоєнної побудови економіки корейські металурги не просто увійшли до складу світових лідерів, а зайняли серед світових виробників сталі дуже гідне місце. Сьогодні, за оцінками [10], корейська POSCO – транснаціональна багатогалузева компанія, яка “виросла” з металургійного виробництва – входить до ТОП-10 світових виробників сталі із щорічним обсягом виробництва у 40 млн тонн сталі.

Результат відновлення корейської економіки був отриманий не одразу, але став приголомшливим: післявоєнна зруйнована Південна Корея, навіть без інфраструктури електричних мереж у багатьох містах, з ВВП на рівні бідніших країн Африки, вже з 1970 р. перестала бути сировинною економікою й за 1963–1969 р. середній щорічний приріст її ВВП – близько 35 % [7]. До 2000-х років Південна Корея стала однією з провідних економік світу, і у XXI ст. тільки посилила свої позиції: у 2021 р. за показником ВВП на душу населення зайняла 25-те місце, випередивши чимало країн Європи, за показником національного ВВП у абсолютному вимірі у 2021 р. Південна Корея увійшла у ТОП-10 країн. Країна входить до об’єднання 20 найбільших економік світу G20 [27].

Для України досвід післявоєнної Кореї становить інтерес з двох причин:

– по-перше, для України радше може йтися саме про створення та розвиток майбутньої української економіки – не є таємницею, що до 2022 р. економіка України була структурно відстаюю, у структурі економіки домінували підприємства попередніх технологічних укладів, виробництва

з невеликою доданою вартістю, агросектор та сировинна економіка. Отже, відтворювати або відбудувати саме таку економіку України видається недоцільним, оскільки вона, вже коли функціонувала у ХХІ ст., була застарілою. Може йтися тільки про побудову та розвиток майбутньої української економіки;

– по-друге, досвід Південної Кореї переконливо показав, що основою післявоєнної відбудови може бути тільки індустріалізація; намагання орієнтувати післявоєнне відновлення економіки з акцентом виключно на аграрному виробництві у довгостроковому періоді призводить, швидше, до деградації, що яскраво підтвердив план Г. Моргентау.

Цікавим для України може стати й досвід “Економічного дива” відновлення Західної Німеччини протягом 1948–1960 р. Економічна ситуація у повоєнній Німеччині була жахлива, але закономірна для країни після декількох років виснажливої війни: виробництво зменшилося приблизно на 85 % порівняно з рівнем до Другої світової війни, було зруйновано близько 25 % житлових будинків та 20 % промислових об’єктів, близько 40 % транспортної інфраструктури, безробіття сягало 50 %, спостерігалася величезна інфляція [7]. За іншими оцінками, втрати житлового фонду в Німеччині сягнули 40 %, і 13 млн етнічних німців після Другої світової війни були переселені з місць свого проживання до Західної Німеччини [6]. І за таких умов влада післявоєнної Німеччини упродовж невеликого за історичними мірками періоду створила справжнє економічне диво.

Поштовхом до відновлення Західної Німеччини, безсумнівно, став план Маршалла, його частина, призначена саме для цієї країни. Але й влада Німеччини зробила декілька вдалих кроків, таких як лібералізація бізнесу, стимулювання інвестування та конкуренції, приватизація державних підприємств, грошова реформа, зважена фіскальна політика, масова індустріалізація із виробництвом товарів побутового споживання, що дало поштовх внутрішньому попиту.

Водночас, попри здійснені заходи, як і для інших країн, які відновлювали економіку після війни, для Німеччини основою економічних зрушень стали інвестиції та прямі дотації, насамперед з боку США: товарні та фінансові інвестиції (за 1950–1957 рр. обсяг інвестицій у Німеччині збільшився майже вдвічі), відновлення машинобудування та металургії. Окремим напрямом відновлення економіки Західної Німеччини після війни стало стимулювання експорту, для чого держава надавала експортерам податкові пільги та цільове фінансування [7].

Паралельно із формуванням індустріальної структури економіки Німеччини відбувалося активне відновлення інфраструктури, передусім житла. Для цього була розроблена та впроваджена окрема програма стимулювання будівництва житлової та комерційної нерухомості. Для стимулювання широко застосовували податкові пільги, спільне фінансування з державою тощо.

Інвестиційна підтримка у межах плану Маршалла та розумні дії, спрямовані на формування індустріальної структури економіки, зважена фінансова та фіскальна політика дали результати: у 1945 р. Німеччина у прямому розумінні була у руїнах, кожен другий німець був безробітним, національна грошова одиниця постійно знецінювалася. У 1962 р. – менш ніж через 20 років після завершення війни – у Західній Німеччині рівень промислового виробництва порівняно із довоєнними показниками зріс втричі, а середньорічні темпи економічного зростання за 1950–1966 рр. перевищили 10 %. Федеративна Республіка Німеччина – післявоєнна Німеччина, на території якої, зокрема, був впроваджений план Маршалла – у 60-ті роки здобула друге місце у світі за показником золотовалютних резервів, і третє місце – за обсягом промислового виробництва [7]. За 1948–1952 рр. промисловість у Німеччині зросла більш ніж на третину [6].

Паралельно, хоча і з певним часовим лагом, із відбудовою та економічним розвитком післявоєнної Німеччини, відбувалося відновлення післявоєнної Італії, стан якої після Другої світової війни був приблизно таким самим: зруйнована країна, ВВП на рівні найбідніших країн сучасності, регіональні диспропорції в економічному розвитку, масове безробіття, занепад військово-орієнтованої промисловості, друга хвиля еміграції. У 1945 р. обсяг промислового виробництва в Італії становив

приблизно 40 % довоєнного, ВВП країни був на рівні початку ХХ ст., більше ніж 2 млн осіб не мали роботи [23]. І за таких умов новий уряд Італії почав відбудову її економіки.

Загальними драйверами післявоєнного економічного відновлення та розвитку в Італії, як і в інших країнах, стали подані на рис. 1.

Рис. 1. Загальні драйвери післявоєнного економічного розвитку Італії
(узагальнено на основі [7, 21–23])

Здійснені заходи відновлення та розвитку національної економіки у Італії після Другої світової війни дали результати. Хоча Італія отримала менше коштів на післявоєнну відбудову після Другої світової війни (порівняно із іншими країнами Європи), та переважна частина таких коштів була у вигляді промислового обладнання та товарів, влада Італії у співпраці із великим національним бізнесом змогла відбудувати національну економіку. Результати економічного відновлення післявоєнної Італії оцінюють позитивно [7, 13]: у 1953–1962 рр. обсяг промислового виробництва зріс утричі; із 50-х років Італія демонструвала надзвичайно високий індустріальний розвиток, економічне зростання упродовж 1959–1962 рр. сягало за окремі роки від 5,8 % до 6,8 % ВВП, а окремі галузі у певні роки демонстрували навіть вищі темпи зростання, зокрема автомобілебудування – майже 90 %, машинобудування – більше ніж 80 %, виробництво штучних волокон – 66 %; з 1964 р. завдяки закладеним інституційним та матеріальним основам щорічне зростання економіки становило 8 %; $\frac{3}{4}$ промислового виробництва було представлено продукцією складних галузей із високою доданою вартістю – машинобудування, хімічної промисловості, автомобілебудування; Італія стала одним із світових лідерів з виробництва за окремими видами продукції – одягу й взуття, друкарської техніки, пральних машин, автомобілів – й увійшла до семи індустріально найрозвиненіших країн світу; у Італії сформувалися великі промислові об’єднання підприємств, які вийшли на рівень світового лідерства у галузях (“ФІАТ” у автомобілебудуванні, “Монтекатіні” та “Пірееллі” у хімічній промисловості тощо).

Заслуговує на увагу та вивчення досвід відновлення та економічного розвитку післявоєнної Японії. За влучним виразом Я. Железняка [7], “Японія не просто прогнала війну – вона була знищена”. Наведемо окремі факти для характеристики стану Японії після Другої світової війни [2, 7]: рівень промислового виробництва в Японії становив 1/5 від рівня 1939 р., а 70 % промислових потужностей було знищено; Японія не мала достатніх обсягів природних ресурсів, зокрема корисних копалин, всі вони мали бути імпортовані; попередньо захоплені території, які сприяли знаходженню до країни сировини, палива та продуктів харчування, було втрачено; країна пережила ядерні бомбардування Хіросіми та Нагасакі, які призвели до десятків тисяч жертв та сприяли масовому розвитку

певних захворювань; після війни Японія де-факто була окупована американськими військами; за час війни Японія втратила 25 % загального капіталу, 100 % військових літаків та кораблів, 33 % житлових площ, 25 % будівель та споруд, від 10 % до 16 % за різними видами інфраструктури.

У надскладних післявоєнних умовах розпочалося економічне відновлення та розвиток Японії. Її принциповою основою стало поєднання ліберальної, планової та самобутньої економіки [7] та орієнтація на створення високотехнологічних товарів. Окремими заходами післявоєнного відновлення стали вказані на рис. 2.

Рис. 2. Заходи післявоєнного економічного розвитку Японії
(на основі узагальнення [2, 7, 25, 28, 29])

Післявоєнна відбудова Японії дала приголомшливі результати [2, 7, 25, 28, 29]: за десять післявоєнних років показник ВВП на душу населення перевищив довоєнний рівень, середній річний приріст ВВП на душу населення протягом періоду відновлення становив 7,1 %, а у повоєнний період з 1955 р. до 70-х років темпи зростання економіки перевищували у середньому 10 % щорічно; у 1969 р. (менш ніж через 25 років після завершення війни) Японія здобула друге місце у світі за обсягом ВВП та промислового виробництва, у японській економіці почали домінувати експортоорієнтовані виробництва з високою доданою вартістю; відбулася структурна перебудова національної економіки й перехід від переважно аграрної країни до індустріальної, зокрема якщо у сільському та лісовому господарстві Японії у 1945 р. було створено 23 % ВВП, то у 1965 р. – 11%, а у 1995 – 2,1 %; для промисловості ситуація зворотна, якщо у 1965 р. обробна промисловість, гірничодобувна та будівництво давали сумарно 29 % ВВП, то у 1995 р. – більше ніж 40 %.

Отже, “ставка” Японії на високотехнологічне виробництво, експортоорієнтовані галузі, розвиток великого бізнесу дали позитивні результати: країна не просто успішно й порівняно швидко за історичними мірками економічно відновилася після війни, але й стала одним зі світових лідерів, особливо із виробництва складної техніки, електроніки, машинобудування тощо. Такий досвід однозначно заслуговує на дослідження та поширення в Україні.

Аналізування міжнародного досвіду відбудови та розвитку післявоєнної економіки на прикладі Європи, Німеччини, Італії, Південної Кореї, Японії дало змогу виділити чинники успіху, завдяки яким у кожному із зазначених випадків було отримано позитивні результати (табл. 2).

**Аналіз досвіду післявоєнного економічного розвитку країн,
постраждалих від воєнних дій (авторська розробка)**

Країни	Чинники успіху
1	2
Країни Західної Європи (план Маршалла)	Наявність чіткого структурованого плану дій; надання значної частини підтримки на безповоротній (грантовій) основі; відновлення інфраструктури, яка постраждала внаслідок війни; масштабна інвестиційно-фінансова підтримка відновлення; експортна орієнтація економік країн-реципієнтів; індустріалізація економіки; інституційна підтримка; суб'єктна визначеність учасників здійснення всіх дій – від аналізу потреб до аналізу здобутих результатів; чітка обмеженість здійснюваних заходів у часі
Західна Німеччина	Великі первинні інвестиції у різних формах; масштабна інвестиційно-фінансова підтримка відновлення; надання значної частини підтримки на безповоротній (грантовій) основі; інституційна підтримка; відновлення інфраструктури; індустріальна орієнтація економіки; експортна орієнтація економіки
Південна Корея	Великі первинні інвестиції у різних формах; відновлення зруйнованої інфраструктури; надання значної частини підтримки на безповоротній (грантовій) основі; індустріалізація економіки; інституційна підтримка; довгострокове державне планування економічного розвитку; експортна орієнтація економіки; поєднання методів та стимулів ринкової економіки із централізованим державним плануванням
Італія	Великі первинні інвестиції у різних формах; відновлення зруйнованої інфраструктури; індустріалізація економіки; акцент на державну підтримку розвитку великого бізнесу; експортна орієнтація економіки; залучення коштів населення до економіки
Японія	Великі первинні інвестиції у різних формах; відновлення зруйнованої інфраструктури; індустріалізація економіки; надання значної частини підтримки на безповоротній (грантовій) основі; акцент на державну підтримку розвитку великого бізнесу; інституційна підтримка; експортна орієнтація економіки; довгострокове державне планування економічного розвитку; залучення коштів населення до економіки всебічне впровадження інновацій та орієнтація на високотехнологічні галузі економіки; особливості національного менталітету

Отже, аналізування успішних кейсів післявоєнного розвитку економічно розвинених сьогодні країн (Італія, Німеччина, Японія, Південна Корея) дало змогу узагальнити чинники успіху для такого післявоєнного розвитку (рис. 3).

Рис. 3. Чинники успіху післявоєнного розвитку національної економіки (авторська розробка)

Висновки

Виконаний аналіз дав змогу окреслити наявні у історії приклади вдалого післявоєнного відновлення та розвитку національної економіки (післявоєнна Європа загалом, Німеччина, Італія, Південна Корея, Японія), виділити чинники успіху для кожної з вибраних країн та узагальнити такі чинники з подальшим формуванням пропозицій щодо створення таких чинників й в Україні.

Немає універсальних рецептів, й кожна країна, яка зуміла відновити й розвинути свою економіку після війни, має певні характерні риси: наприклад, для Італії такими рисами став акцент на великі підприємства та державний сектор, для Південної Кореї – державне планування та індустріалізація економіки, для Японії – особливості національного менталітету та акцент на експортоорієнтовані високотехнологічні галузі економіки. Водночас виділені чинники успіху для післявоєнного розвитку національної економіки – наявність чіткого структурованого плану дій, відновлення інфраструктури, яка постраждала внаслідок війни, масштабна інвестиційно-фінансова підтримка відновлення інфраструктури та виробничих потужностей та інші виділені чинники – є спільними для всіх проаналізованих країн, що дає підстави як обґрунтовану гіпотезу розглядати твердження про універсальність таких чинників та їхню обов'язковість для успішного післявоєнного розвитку економіки України.

Перспективи подальших досліджень

Проаналізований міжнародний досвід післявоєнного розвитку національної економіки в різних країнах та виділені чинники успіху такого розвитку заслуговують на імплементацію в Україні. Водночас для успішності такої імплементації необхідно, по-перше, сформулювати засади розроблення програмного документа відновлення та розвитку української економіки (аналогу плану Маршалла), а,

по-друге, побудувати механізм втілення такого програмного документа, який би давав змогу мінімізувати корупційні ризики, забезпечити взаємодію усіх учасників такого відновлення, цільовий характер їхніх дій тощо. Адже очевидно, що відновлення української економіки триватиме роки й потребуватиме напруженої узгодженої роботи всіх його учасників.

Список літератури

1. Албул С. (2023). Падіння ВВП України за підсумками року попередньо склало 30,4 %, - Мінекономіки. URL: https://lb.ua/economics/2023/01/05/541517_padinnya_vvp_ukraini_pidsumkami.html (дата звернення 15.01.2023).
2. Амелін А. (2022). Досвід розбудови економіки післявоєнної Японії. URL: <https://investory.news/anatolij-amelin-dosvid-rozbudovi-ekonomiki-pislyavoennoi-yaponii/> (дата звернення 18.12.2022).
3. Галасюк В. (2022). Що допоможе відновити Україну. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vidnoviti-krajinu-plan-marshalla-dlya-ukrajini-50248935.html> (дата звернення 12.12.2022).
4. Гамалій І. (2022). Втрати України від війни становитимуть 33–35 % ВВП, міністр фінансів. URL: https://lb.ua/economics/2022/11/14/535849_vtrati_ukraini_vid_viyuni.html (дата звернення 14.12.2022).
5. Горбулін В. (2022). Час відбудови, або кілька слів про план Маршалла для України. URL: https://lb.ua/news/2022/05/04/515716_chas_vidbudovi_abo_kilka_sliv_pro.html (дата звернення 05.12.2022).
6. Джадт Т. (2020). Після війни. Історія Європи від 1945 року. Київ: Наш формат. 900 с.
7. Железняк Я. (2022). 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: [https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html](https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya_viyuni.html) (дата звернення 02.12.2022).
8. Звіт про прямі збитки інфраструктури, непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України, та попередня оцінка потреб України у фінансуванні відновлення (2022). URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf (дата звернення 04.12.2022).
9. Іванов С. В. (2019). Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. № 1 (686). С. 75–89.
10. Новіков В. (2022). Яка модель для відновлення економіки після війни потрібна Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/16/684116/> (дата звернення 28.11.2022).
11. План Джорджа Маршалла. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/0605M/> (дата звернення 29.11.2022).
12. Рибаків Д. (2022). Відновити все: що варто знати про “План Маршалла” для України. URL: <https://mind.ua/publications/20244464-vidnoviti-vse-shcho-varto-znati-pro-plan-marshalla-dlya-ukrayini> (дата звернення 29.11.2022).
13. Срібняк І. В., Бульвінський А. Г. (2017). Італія. У Країни світу і Україна: енциклопедія. В 5 т. – Т. 1: Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа / Кудряченко А. І. (голова редкол.), Ткаченко В. М., Бульвінський А. Г., Бессонова М. М., Богданович І. І., Гуменюк Б. І., Дудко І. Д., Зернецька О. В., Кривонос Р. А., Мартинов А. Ю., Метельова Т. О., Погорелова І. С., Солошенко В. В., Срібняк І. В., Яковенко Н. Л.; Наук. ред. А. Г. Бульвінський. ДУ “Інститут всесвітньої історії НАН України”. Київ: Фенікс. 564 с.
14. У НБУ повідомили про втрати економіки України з початку війни (2022) URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/22/novyna/ekonomika/nbu-povidomyly-pro-vtraty-ekonomiky-ukrayiny-rochatku-vijny> (дата звернення 29.11.2022).
15. Шаров О. М. (2015). Уроки та перспективи “плану Маршалла” для України. *Економіка України*. № 4. С. 12–18.
16. Швець М. (2021) Які країни мають найбільший показник ВВП: топ-50 за 2021 рік. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/2021-12-27/u-kakih-stran-samyiy-bolshoy-pokazatel-vvp-top-50-za-2021-god/254155> (дата звернення 29.11.2022).
17. Behrman G. (2008). *The Most Noble Adventure: The Marshall Plan and the Time When America Helped*. Reprint edition. New York: Free Press. 448 p.
18. Burnham P. (1990). *The Political Economy of Postwar Reconstruction*. London: Palgrave Macmillan. 242 p.

19. De Long J. B., Eichengreen B. (1991). *The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program*. Cambridge, MA: National Bureau Of Economic Research. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w3899/w3899.pdf (дата звернення 15.12.2022).
20. Dietrich J. (2013). *The Morgenthau Plan: Soviet Influence on American Postwar Policy*. New York: Algora Publishing. 190 p.
21. Eichengreen B. (2010). *Lessons from the Marshall Plan*. World Development Report 2011 Background Papers. Washington, DC. World Bank. URL: https://web.worldbank.org/archive/website01306/web/pdf/wdr_2011_case_study_marshall_plan_1.pdf (дата звернення 16.12.2022).
22. Ellwood D. W. (1992). *Rebuilding Europe, Western Europe, America and Postwar Reconstruction*. London: Routledge. 286 p.
23. *Europe's Postwar Recovery* / ed. by B. Eichengreen (2007). Cambridge: Cambridge University Press. 368 p.
24. Ghassan D. (2005). The political economy of postwar reconstruction in Lebanon. *WIDER Research Paper*. No. 2005/44. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/63472/1/500825963.pdf> (дата звернення 25.11.2022).
25. Koichi H., Munehisa K. (1992). The Reconstruction and Stabilization of the Postwar Japanese Economy: Possible Lessons for Eastern Europe? *Discussion Papers*. No. 672. URL: <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1679&context=egcenter-discussion-paper-series> (дата звернення 27.11.2022).
26. Latham R. (2001). *Cooperation and Community in Europe: What the Marshall Plan Proposed, NATO Disposed. The Marshall Plan: Fifty Years After* / ed. by M. Schain. London: Palgrave. 310 p.
27. Neufeld D. (2021). Visualizing the \$94 Trillion World Economy in One Chart. URL: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-the-94-trillion-world-economy-in-one-chart/> (дата звернення 22.12.2022).
28. Otsubo S. T. (2007). Post-war Development of war Development of the Japanese Economy. URL: [https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/Postwar_Development_of_the_Japanese%20Economy\(Otsubo_NagoyaU\).pdf](https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/Postwar_Development_of_the_Japanese%20Economy(Otsubo_NagoyaU).pdf) (дата звернення 30.11.2022).
29. Pilat D. (1994). *The Economics of Rapid Growth: The Experience of Japan and Korea*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 334 p.
30. *Postwar Economic Reconstruction and Lessons for the East Today (1993)* / ed. by R. Dornbusch, W. Nolling, R. G. Layard. Cambridge, MA: The MIT Press. 263 p.
31. Price H. B. (1955). *The Marshall Plan and its Meaning*. Ithaca, NY: Cornell University Press. 440 p.
32. Wexier I. (1983). *The Marshall Plan Revisited: The European Recovery Program in Economic Perspective*. Westport, CN: Greenwood Press. 327 p.

References

1. Albul S. (2023). Padinnya VVP Ukrainy za pidsumkamy roku poperedn`o sklalo 30,4 %, Minekonomiky`. Retrieved from: https://lb.ua/economics/2023/01/05/541517_padinnya_vvp_ukraini_pidsumkami.html.
2. Amelin A. (2022). Dosvid rozbudovy ekonomiky pislyavoyennoyi Yaponiyi. Retrieved from: <https://investory.news/anatolij-amelin-dosvid-rozbudovi-ekonomiki-pislyavoyennoi-yaponii/>.
3. Galasyuk V. (2022). Shho dopomozhe vidnovyty Ukrainu. Retrieved from: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-vidnoviti-krajinu-plan-marshalla-dlya-ukrajini-50248935.html>.
4. Gamalij I. (2022). Vtraty Ukrainy vid vijny stanovyty mut 33–35 % VVP, ministr finansiv. Retrieved from: https://lb.ua/economics/2022/11/14/535849_vtrati_ukraini_vid_vijni.html.
5. Gorbulin V. (2022). Chas vidbudovy, abo kil`ka sliv pro plan Marshalla dlya Ukrainy. Retrieved from: https://lb.ua/news/2022/05/04/515716_chas_vidbudovi_abo_kilka_sliv_pro.html.
6. Dzhadt T. (2020). *Pislyya vijny. Istoriya Yevropy vid 1945 roku*. Kyiv: Nash Format. 900 p.
7. Zheleznyak Y. (2022). 5 istorij ekonomichnogo uspihu pislyya vijny: svitovyj dosvid dlya Ukrainy. Retrieved from: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislyya.html.
8. Zvit pro pryami zbytky infrastruktury, nepryami vtraty ekonomiky vid rujnuvan vnaslidok vijs`kovoyi agresiyi rosiyi proty Ukrainy, ta poperednya ocinka potreb Ukrainy u finansuvanni vidnovlennya (2022). Retrieved from: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/07/NRC_CLEAN_Final_Jul1_Losses-and-Needs-Report.pdf.

9. Ivanov S. V. (2019). Ekonomichne vidnovlennya i rozvytok krayin pislya zbrojnykh konfliktiv ta voyen: nevtracheni mozhlyvosti dlya Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, No. 1 (686), 75–89.
10. Novikov V. (2022). Yaka model` dlya vidnovlennya ekonomiky pislya vijny potrebna Ukraini. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/16/684116/>.
11. Plan Dzhordzha Marshalla. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/h/0605M/>.
12. Rybakov D. (2022). Vidnovyty vse: shcho varto znaty pro “Plan Marshalla” dlya Ukrainy. Retrieved from: <https://mind.ua/publications/20244464-vidnoviti-vse-shcho-var-to-znati-pro-plan-marshalla-dlya-ukraini>.
13. Sribnyak I. V., Bul`vinskyj A. G. (2017). Italiya. U Krayiny svitu i Ukrainy: encyklopediya. V 5 t. – T. 1: Pivnichna Yevropa. Zachidna Yevropa. Pivdenna Yevropa / Kudryachenko A. I. (golova redkol.), Tkachenko V. M., Bul`vinskyj A. G., Bessonova M. M., Bogdanovych I. I., Gumenyuk B. I., Dudko I. D., Zernecz`ka O. V., Kryvonos R. A., Martynov A. Yu., Metel`ova T. O., Pogoryelova I. S., Soloshenko V. V., Sribnyak I. V., Yakovenko N. L.; Nauk. red. A. G. Bul`vinskyj. DU “Instytut vsesvitnoyi istoriyi NAN Ukrainy”. K.: Feniks. 564 s.
14. U NBU povidomyly pro vtraty ekonomiky Ukrainy z pochatku vijny (2022). Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/22/novyna/ekonomika/nbu-povidomyly-pro-vtraty-ekonomiky-ukrainy-pochatku-vijny>.
15. Sharov O. M. (2015). Uroky ta perspektyvy “planu Marshalla” dlya Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, No. 4, 12–18.
16. Shvets` M. (2021). Yaki krayiny mayut najbilshyj pokaznyk VVP: top-50 za 2021 rik. Retrieved from: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/2021-12-27/u-kakih-stran-samyiy-bolshoy-pokazatel-vvp-top-50-za-2021-god/254155>.
17. Behrman G. (2008). The Most Noble Adventure: The Marshall Plan and the Time When America Helped. Reprint edition. New York: Free Press. 448 p.
18. Burnham P. (1990). The Political Economy of Postwar Reconstruction. London: Palgrave Macmillan. 242 p.
19. De Long J. B., Eichengreen B. (1991). The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. Cambridge, MA: National Bureau Of Economic Research. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w3899/w3899.pdf.
20. Dietrich J. (2013). The Morgenthau Plan: Soviet Influence on American Postwar Policy. New York: Algora Publishing. 190 p.
21. Eichengreen B. (2010). Lessons from the Marshall Plan. World Development Report 2011 Background Papers. Washington, DC. World Bank. Retrieved from: https://web.worldbank.org/archive/website01306/web/pdf/wdr_2011_case_study_marshall_plan_1.pdf.
22. Ellwood D. W. (1992). Rebuilding Europe, Western Europe, America and Postwar Reconstruction. London: Routledge. 286 p.
23. Europe's Postwar Recovery / ed. by B. Eichengreen (2007). Cambridge: Cambridge University Press. 368 p.
24. Ghassan D. (2005). The political economy of postwar reconstruction in Lebanon. *WIDER Research Paper*. No. 2005/44. Retrieved from: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/63472/1/500825963.pdf>.
25. Koichi H., Munehisa K. (1992). The Reconstruction and Stabilization of the Postwar Japanese Economy: Possible Lessons for Eastern Europe? *Discussion Papers*. No. 672. Retrieved from: <https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1679&context=egcenter-discussion-paper-series>.
26. Latham R. (2001). Cooperation and Community in Europe: What the Marshall Plan Proposed, NATO Disposed. The Marshall Plan: Fifty Years After /ed. by M. Schain. London: Palgrave. 310 p.
27. Neufeld D. (2021). Visualizing the \$94 Trillion World Economy in One Chart. Retrieved from: <https://www.visualcapitalist.com/visualizing-the-94-trillion-world-economy-in-one-chart/>.
28. Otsubo S. T. (2007). Post-war Development of war Development of the Japanese Economy. Retrieved from: [https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/Postwar_Development_of_the_Japanese%20Economy\(Otsubo_NagoyaU\).pdf](https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/Postwar_Development_of_the_Japanese%20Economy(Otsubo_NagoyaU).pdf).
29. Pilat D. (1994). The Economics of Rapid Growth: The Experience of Japan and Korea. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 334 p.
30. Postwar Economic Reconstruction and Lessons for the East Today. (1993) / ed. by R. Dornbusch, W. Nolling, R. G. Layard. Cambridge, MA: The MIT Press. 263 p.
31. Price H. B. (1955). The Marshall Plan and its Meaning. Ithaca, NY: Cornell University Press. 440 p.
32. Wexier I. (1983). The Marshall Plan Revisited: The European Recovery Program in Economic Perspective. Westport, CN: Greenwood Press. 327 p.

**THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF POSTWAR ECONOMY DEVELOPMENT:
THE LESSONS FOR UKRAINE**

© *Didyk A., Pogorelov Y., 2023*

The article is devoted to issues of developing Ukrainian economy after the war. Damage for Ukrainian economy in 2022 after the aggression of the Russian Federation in 2022 is enormous. Economic consequences of aggression of the Russian Federation for Ukraine are comparable to consequences for other countries in XX century after the wars. This fact causes the expediency of studying and using experience on the mentioned countries concerning development of their postwar economies.

There is an experience of the postwar economic development of Southern Korea, Germany, Italy and Japan analyzed in the article. A special attention is devoted to Marshall Plan and Morgenthau Plan. It is shown that, from the one point of view, actions and drivers of postwar economic developing were similar for different countries. From the other point of view, all even similar actions and drivers of postwar economic developing took into account the specific features of economic situation and national mentality in every country.

Analyzing postwar economic development of some countries allowed specifying the general factors of successful postwar economic development. Such factors include the specified plan of actions, recovering the damaged infrastructure of the national economy, the large-scale investing and financial support, grants, industrialization of economy and accent on highly technological industries, time-bounded character of planned actions, making the necessary institutions or their massive involvement (in case if they exist), defining all the participants of the planned actions, systematic and consistent character of the planned actions, making the export-oriented economy, partnership between large businesses and a State, combining the tools of market-oriented economy and centralized state planning.

Key words: damage; postwar economy's development; Marshall Plan; Morgenthau Plan; analysis; driver; factor.